

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Після розвалу Радянського Союзу у 1990 роках суспільство було вимушене мобілізувати свої зусилля, побороти високий рівень безробіття та інфляцію. Трудова міграція стала масовим каналом прояву підвищення якості життя багатьох громадян колишнього РС. На теперішній час трудова міграція є найбільш динамічним явищем СНД та інших країн світу, вона стала серйозною школою бізнесу та ринкових відносин.

Найактуальнішим питанням залишається легітимізація трудових міграцій та максимальне взаємовигода країн-реципієнтів та країн-донорів від трудових міграційних процесів. Для формування виваженої політики, щодо регулювання міграційних процесів необхідно знати обсяги й масштаби зовнішніх та внутрішніх трудових міграцій, причини та наслідки нелегальної міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у процес дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції, удосконалення організаційних, економічних та правових важелів її регулювання зробили провідні вітчизняні вчені: О.Власюк, В.Геєць, С.Злупко, А.Кравченко, Е.Лібанова, О.Малиновська, Н.Марченко, А.Мокій, С.Писаренко, О.Позняк, А.Румянцева, Є.Савельєв, Л.Симів, А.Філіпенко, та зарубіжні - І. Абел Дж.Борхас А. Рой, К. Макконел, Я. Мінсер, та ін.

Метою статті є проведення аналізу трудової міграції з метою вдосконалення регулювання міграційної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Причинами трудової міграції є чинники як економічного, так і неекономічного характеру. До причин неекономічного типу відносяться: гуманітарні, культурні, екологічні, психологічні, правові, політичні, національні, релігійні, расові, сімейні та ін. Причини економічного характеру, в першу чергу, залежать від різного економічного рівня розвитку окремих країн. На держаному рівні робоча сила переміщається з економічно відсталих регіонів до економічно сильніших регіонів з більш якісним рівнем життя. На міждержавному рівні відбувається аналогічна ситуація, робоча сила країн з низьким рівнем життя переміщається в країни з більш високим рівнем.

Згідно з даними обстеження трудової міграції яке проводилося за сприянням фонду Арсенія Яценюка «Open Ukraine» спільно з Фондом Віктора Пінчука, з початку 2005 р. до 1 червня 2008 р. за кордоном працювали 1,5 млн. мешканців України, з яких майже 1,3 млн. перебували за межами України з метою трудової діяльності з початку 2007 р. до 1 червня 2008 р. Особи, які брали участь у трудових міграціях протягом останніх 3,5 років, становлять близько 5,1% населення України працездатного віку, а за останні 1,5 року - 4,4%.

З таблиці 1 видно, що міграційний баланс України з країнами СНД та іншими країнами у 2006-2007 рр. має позитивне сальдо зовнішньої міграції, причому загальний міграційний приріст у 2007 році склав 16838 осіб, що на 2593 особи більше ніж у 2006 році. У 2007 році відбулось незначне зменшення кількості вибулих порівняно з 2006 роком, і одночасне збільшення кількості прибулих. Така ситуація дає підстави стверджувати про незначне покращення економічної ситуації в країні. Основними країнами вибуття для українських громадян залишаються країни СНД, що склали 70,9% та 68,5% від загальної кількості мігрантів відповідно у 2006 та 2007 роках.

Таблиця 1

Чисельність прибулих-вибулих мігрантів за 2006-2007 рр.

Показник	Кількість прибулих, осіб	Кількість вибулих, осіб	Міграційний приріст, осіб
----------	--------------------------	-------------------------	---------------------------

	2006 рік	2007 рік	2006 рік	2007 рік	2006 рік	2007 рік
Всього	44227	46507	29982	29669	+14245	+16838
В т.ч. з країнами СНД	33972	34961	21270	20344	+12702	+14617
Інші країни	10255	11546	8712	9325	+1543	+2221

Примітка: Складено за джерелами 1, 2.

Дані про обсяги зареєстрованого працевлаштування українських громадян за кордоном, свідчать про незначну зміну в кон'юктурі сучасного ринку праці, обумовлену зростанням мобільності іноземних громадян. На рис. 1 приведена динаміка зовнішньої еміграції та імміграції населення України за 2006-2007 рр. Так, в період з 2006-2007 рр. кількість емігрантів скоротилась на 313 чоловік, тоді як чисельність іммігрантів, навпаки, збільшилась на 2280 чоловік.

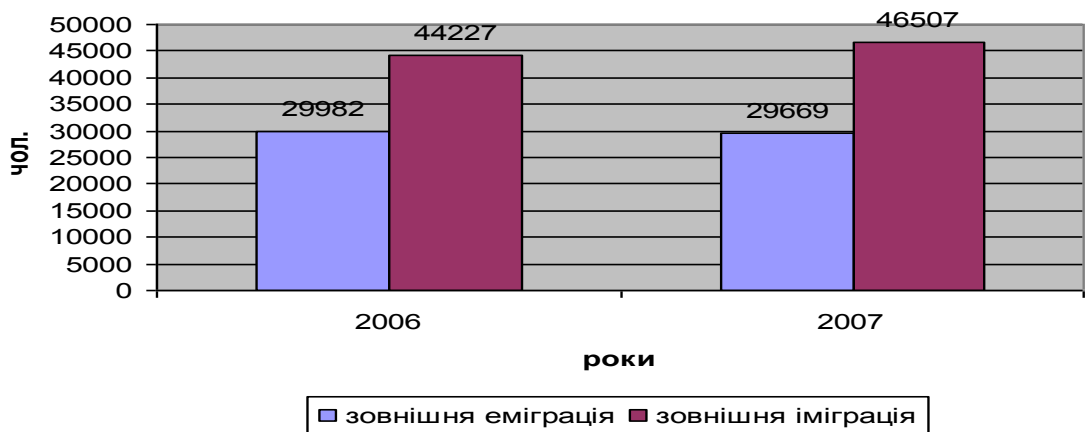

Рис. 1. Динаміка офіційно зареєстрованої зовнішньої еміграції та імміграції населення за 2006-2007 рр.

Примітка: Складено за джерелами 1, 2.

За даними МОМ, більшість працюючих за кордоном українців зайнята у сфері будівництва, сільського господарства і торгівлі.

Згідно даних звіту державної статистики форми ІТМ (що є заниженими і значно відрізняються від наявного стану речей) можна зробити висновки щодо поширеності міграцій за видами економічної діяльності. На першому місці серед галузей для українських мігрантів виступає транспорт і зв'язок і складає 85% від загальної кількості мігрантів, на другому – будівництво – 4%, на третьому місці готельно-ресторанний бізнес та рибне господарство - 3%, сільське господарство, мисливство, та лісове господарство, колективні, громадські та особисті послуги складають 2% від загальної чисельності осіб, що приймають участь в трудових міграційних процесах, обробна промисловість складає 1%, оптова і роздрібна торгівля, охорона здоров'я та соціальна допомога, а також послуги домашньої прислуги займають незначне місце у формуванні трудової еміграції (рис.2).

Рис. 2. Структура розподілу українських трудових мігрантів в країнах працевлаштування за видами виконуваних робіт у 2008 р.

Серед вибулих найбільша частка осіб працездатного віку, що свідчить переважно про трудову міграцію. Причому, частка чоловіків-мігрантів значно більша порівняно з мігрантами жіночої статі. Гендерні відмінності у структурі трудових мігрантів перш за все пов'язані з тим, що міграційна активність молодих жінок уповільнюється через народження та виховання дітей (рис. 3.).

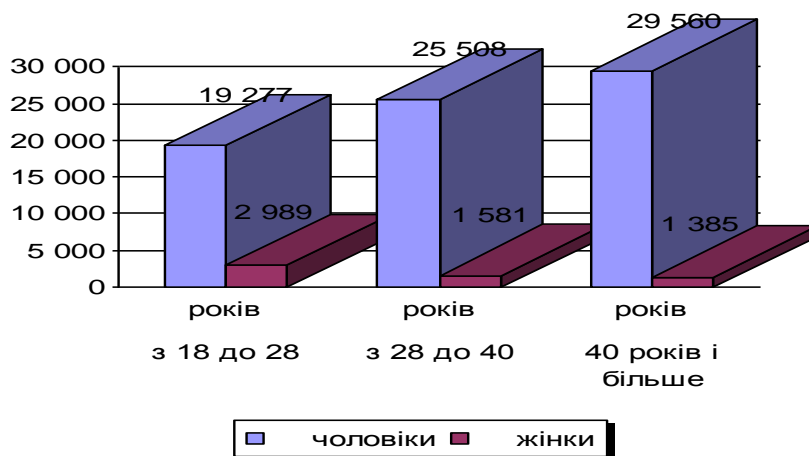

Рис.3. Статеві-віковий розподіл громадян України, які тимчасово працюють за кордоном за 2008 р.

Так, за даними звіту форми 1-ТМ, у 2008 році офіційними посередниками працевлаштовано за наймом в іноземних роботодавців 80029 осіб, а чисельність громадян України, зайнятих у межах договорів підряду складала 345 осіб. Серед громадян України, працевлаштованих за наймом 93% складають чоловіки і лише 7% жінки.

У розрізі статево-вікової структури, в 2008 році за наймом були працевлаштовані з 18-28 років 24% чоловіків та 4% жінок, з 28-40 років працевлаштовано 32% чоловіків та 1,3% жінок, після 40 років працевлаштовано 37% чоловіків та 1,7% жінок.

Значний вплив на рішення мігранта про переїзд має освіта. Серед мігрантів значний відсоток складають респонденти з повною вищою освітою – 35,2% та професійно-технічною – 34,6%. Така ситуація свідчить про неможливість держави задовольнити потреби висококваліфікованих спеціалістів і може привести до зниження якісного потенціалу країни. Причому роботодавці віддають перевагу саме особам з вищою освітою, хоча за всіма об'єктивними ознаками не потребують від виконавців високої освітньої підготовки.

За 2006-2008 рр. збільшилась кількість трудоемігрантів, які мають базову загально середню освіту (з 11,7% у 2006 році до 14,9% у 2008 році від загальної кількості емігрантів). Особи з низьким рівнем освіти мають заздалегідь невеликі можливості працевлаштування за кордоном через низьку кваліфікацію (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл громадян України, які тимчасово працюють за кордоном за рівнем освіти

Рівень освіти	Роки					
	2006		2007		2008	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Повна вища	21919	35,8	25 349	34,7	28183	35,2
Базова вища	6527	10,7	9 123	12,5	9909	12,4
Професійно-технічна	23972	39,2	26 361	36,1	27 662	34,6
Повна загальносередня	7190	11,7	10 695	14,7	11 942	14,9
Базова загальносередня	1549	2,5	1 273	1,7	2 297	2,8
Початкова	47	0,1	189	0,3	36	0,1
Всього	61204	100	72 990	100	80 029	100

Примітка: Складено за джерелами 3, 4, 5.

Найактуальнішою проблемою сучасних міграцій є їх нелегальний характер, який обумовлює незахищеність працюючих мігрантів і призводить до порушення трудових прав. Україна належить до країн із змішаними потоками нелегальних мігрантів: вона виступає як країною виїзду, так і країною прийняття нелегальних мігрантів. В кількісному вираженні оцінка нелегальних мігрантів в Україні є майже неможливою, дані чисельності варіюються від 30 тис. осіб до 1 млн., але найбільш реальними є оцінки у межах 120-150 тис. осіб.

Загальна чисельність трудових мігрантів, що тимчасово працюють в Україні за 2006-2008 рр. свідчать про тенденцію збільшення їх загальної чисельності. Так, у 2006 році зафіксовано 7383 осіб, що перебували з ціллю заробітку в Україні, у 2007 році їх чисельність виросла майже в два рази і склала 12003 осіб. В 2008 році збільшення їх чисельності відбулось на 436 осіб і склало 12439 трудових іммігрантів. Дані звіту 3-ТМ свідчать про те, що Україна з країни-донора поступово стає країною-реципієнтом.

Розподіл іммігрантів за видами діяльності має наступний вигляд (рис.3). У сфері будівництва у 2008 році працювало 3898 осіб, що склало 31% від загальної чисельності тимчасових іммігрантів (згідно звіту 3-ТМ «Звіт про чисельність та склад іноземців, що тимчасово працюють в Україні за 2008 рік»). В переробній промисловості

працевлаштовано 2764 осіб, або 22% іммігрантів. У сфері торгівлі та ремонту автомобілів задіяні 15% трудових мігрантів або 1910 осіб.

Рис. 3. Структура розподілу трудових іммігрантів в Україні за видами виконуваних робіт у 2008 р.

З табл. 3. видно, що Україна за останні три роки збільшує потенціал приймаючої сторони. У 2007 році в порівнянні з 2006 роком кількість іммігрантів збільшилась на 4620 осіб, або на 62,6%, а у 2008 році в порівнянні з 2007 роком їх кількість збільшилась на 436 осіб, або на 3,6 %.

В 2007 році в порівнянні з 2006 роком спостерігається збільшення кількості осіб, що мігрували з країн СНД майже на 25%, а в 2008 році відсоток іммігрантів підвищився майже до 28%. В період 2006-2008 рр. кількість іммігрантів з Вірменії зменшилась на 12 осіб, в Казахстані та ОБГ за 2007-2008 рр. зменшення відбулось незначне - на 8 осіб. Чисельність іноземців, які тимчасово працюють в Україні з інших країн у 2007 році в порівнянні з 2006 роком різко збільшилась на 4031 осіб, або на 80,7%, а у 2008 році навпаки, зменшилась на 389 осіб, або на 4,3%.

Майже в 3 рази збільшилась кількість трудових мігрантів з Азербайджану в Україну у 2008 році, з Киргистану майже в 7 разів, з Туркменістану в 6 разів, з Молдови в 2 рази.

Таблиця 3

Імміграція до України у 2006-2008 рр.

Країни	Чисельність іммігрантів, осіб		
	2006 р.	2007 р.	2008 р.

Чисельність іноземців, які тимчасово працюють в Україні, усього	7383	12003	12439
Із країн СНД:	2383	2969	3799
В т. ч. Азербайджану	134	167	449
Білорусії	227	302	324
Вірменії	112	106	100
Грузії	130	150	175
Казахстану	40	63	59
Киргистану	41	16	126
Молдови	178	259	339
Росії	1229	1495	1532
Таджикистану	8	26	34
Туркменістану	17	36	229
Узбекистану	267	349	432
ОБГ	4	7	2
З інших країн	4996	9027	8638

Примітка: Складено за джерелами 6,7,8.

В Росії в порівнянні з 2006 роком чисельність іммігрантів збільшилась на 21,6%, а у 2008 році в порівнянні з 2007 роком їх кількість виросла незначно на 2,5%. Така ситуація може пояснюватись глобальною економічною кризою, в період якої, значно погіршилась ситуація на ринку праці як в країнах-донорах так і в країнах-реципієнтах, що безпосередньо вплинуло на скорочення притоку іноземної робочої сили та повернення на батьківщину трудових мігрантів з-за кордону.

Розглядаючи статево вікову структуру іммігрантів в табл. 4 видно, що основними учасниками трудових міграцій являються особи віком з 28 до 40 років які вже мають певний досвід і кваліфікацію і складають 41,7% від загальної чисельності іммігрантів, причому 90,5% складають чоловіки і лише 9,5% жінки.

Таблиця 4

Розподіл іноземців, які тимчасово працюють в Україні за віком та статтю [8]

Показники	Усього на кінець звітнього періоду, осіб	У тому числі за віком, осіб		
		3 18 до 28 років	3 28 до 40 років	40 років і більше
Чисельність іноземців, які тимчасово працюють в Україні, усього	12439	2330	5190	4919
Чоловіки	11348	2067	4695	4586
Жінки	1091	263	495	333

Рівень участі представників з 18 до 28 років складає 18,7% та в інтервалі 40 і більше років - 39,5% від загальної чисельності трудових іммігрантів. Кількість чоловіків у цих вікових категоріях також значно переважає.

Висновки. Ситуація з міграцією, що склалася в Україні, є критичною. За кордон від'їжджає найактивніше та освічене населення працездатного та відтворювального віку, тому забезпеченість України трудовими ресурсами зменшується. Для запобігання депопуляції нації необхідне негайне втручання уряду та проведення ним грамотних законодавчих, організаційних і господарських заходів, у сфері соціально-демографічної політики, спрямованих на створення нових робочих місць з гідною заробітною платнею і відповідною соціальною захищеністю. Ці заходи повинні сприяти зменшенню числа

емігруючого населення і повернути, в першу чергу, українських молодих спеціалістів та досвідчених фахівців різних сфер діяльності, які набули досвіду за кордоном.

Анотація

У статті проведена оцінка зовнішньої трудової міграції, аналіз за статеві-віковою структурою трудових іммігрантів та емігрантів, їх кількісний та якісний склад, визначено її масштаби та обсяги. Проведено аналіз розподілу трудових мігрантів за країнами перебування та за структурою виконуваних робіт.

Ключові слова: Зовнішня трудова міграція, міграційний приріст, сальдо міграції, нелегальна трудова міграція, регулювання, міграційна політика.

Аннотация В статье проведена оценка внешней трудовой миграции, анализ половозрастной структуры трудовых иммигрантов и эмигрантов, их количественный и качественный состав, определены ее масштабы и объемы. Проведен анализ распределения трудовых мигрантов по странам пребывания и по структуре выполняемых работ.

Ключевые слова: Внешняя трудовая миграция, миграционный прирост, сальдо миграции, нелегальная трудовая миграция, регулирование, миграционная политика.

Annotation. In the article is conducted the estimation of external labour migration, analysis of the sexual-age-old structure of the labour immigrants and emigrants, their quantitative and qualitative composition, its scales and volumes are determined. The analysis of distributing of labour migrants is conducted after the countries of staying and after the structure of executable works.

Keywords: External labour migration, migratory increase, balance of migration, illegal labour migration, adjusting, migratory policy.

Перелік використаних джерел:

1. Україна у цифрах 2007 р. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – 260 с.
2. Статистичний щорічник України 2006 р. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 551 с.
3. Державна статистична звітність, форма 1-ТМ «Звіт про чисельність та склад громадян України, які тимчасово працюють за кордоном за 2006 рік».
4. Державна статистична звітність, форма 1-ТМ «Звіт про чисельність та склад громадян України, які тимчасово працюють за кордоном за 2007 рік».
5. Державна статистична звітність, форма 1-ТМ «Звіт про чисельність та склад громадян України, які тимчасово працюють за кордоном за 2008 рік».
6. Державна статистична звітність, форма 3-ТМ «Звіт про чисельність та склад іноземців, які тимчасово працюють в Україні за 2006 рік».
7. Державна статистична звітність, форма 3-ТМ «Звіт про чисельність та склад іноземців, які тимчасово працюють в Україні за 2007 рік».
8. Державна статистична звітність, форма 3-ТМ «Звіт про чисельність та склад іноземців, які тимчасово працюють в Україні за 2008 рік».